

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**POLITICKÉ SYSTÉMY STAROVĚKÝCH ATHÉN A SPARTY:
KOMPARACE**

Eva Slachová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

POLITICKÉ SYSTÉMY STAROVĚKÝCH ATHÉN A SPARTY: KOMPARACE

Eva Slachová

Vedoucí práce:

Mgr. Lubomír Lupták, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených
pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

Tato práce vznikla za vydatného přispění Mgr. Lubomíra Luptáka, Ph.D. Chtěla bych mu tímto velmi poděkovat za jeho odborné rady a za čas, který mi jako vedoucí práce věnoval. Pane doktore, děkuji.

Obsah

1 ÚVOD.....	7
2 PODOBA A VÝVOJ POLITICKÝCH INSTITUCÍ VE STAROVĚKÝCH ATHÉNÁCH A SPARTĚ.....	9
2.1 Podoba a vývoj politických institucí v Athénách.....	10
2.1.1 Ekklésia.....	11
2.1.2 Búlé.....	13
2.1.3 Úřad archonta.....	14
2.1.4 Areopag.....	15
2.1.5 Úřad stratéga.....	15
2.1.6 Shrnutí poznatků o politické participaci ve starověkých Athénách.....	16
2.2 Podoba a vývoj politických institucí ve starověké Spartě.....	17
2.2.1 Spartští králové.....	17
2.2.2 Eforát.....	19
2.2.3 Gerúsia.....	20
2.2.4 Apella.....	21
2.2.5 Shrnutí poznatků o politické participaci ve starověké Spartě.....	21
3 SPOLEČENSKÉ TŘÍDY POPULACE STAROVĚKÝCH ATHÉN A SPARTY, JEJICH POSTAVENÍ VE SPOLEČNOSTI A MOŽNOST PARTICIPOVAT NA VLÁDĚ.....	22
3.1 Společenské třídy populace starověké athénské polis.....	22
3.1.1 Pentakosiomedimnoi.....	23
3.1.2 Jezdci.....	23
3.1.3 Zeugítai.....	24
3.1.4 Théti.....	24
3.1.5 Otroci.....	24
3.1.6 Shrnutí poznatků o sociální stratifikaci ve starověkých Athénách.....	25

3.2 Společenské třídy spartské polis.....	26
3.2.1 Homoioi.....	26
3.2.2 Perioikové.....	28
3.2.3 Heilóti	28
3.2.4 Shrnutí poznatků o sociální stratifikaci ve starověké Spartě.....	30
4 PODOBA ÚSTAVY VE STAROVĚKÝCH ATHÉNÁCH A SPARTĚ.....	31
4.1 Podoba athénské ústavy.....	31
4.2 Podoba spartské ústavy.....	32
5 SOUDNÍ SYSTÉM VE STAROVĚKÝCH ATHÉNÁCH A SPARTĚ.....	33
5.1 Soudní systém starověkých Athén.....	33
5.2 Soudní systém Sparty.....	35
6 POLITICKÉ SYSTÉMY STAROVĚKÝCH ATHÉN A SPARTY: KOMPARACE.....	36
6.1 Komparace politických institucí starověkých Athén a Sparty.....	36
6.2 Komparace politického a společenského postavení jednotlivých složek obyvatelstva ve starověkých Athénách a Spartě.....	40
6.3 Komparace ústav starověkých Athén a Sparty.....	43
6.4 Komparace soudního systému ve starověkých Athénách a Spartě.....	43
7 ZÁVĚR.....	45
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	47
9 RESUMÉ.....	50

1 ÚVOD

V bakalářské práci se budeme zabývat srovnáním politických systémů dvou starověkých polis – Athén a Sparty. Popíšeme fungování tehdejších politických institucí v Athénách a Spartě. Jelikož v obou těchto starověkých státech existují instituce, které jsou si podobné, budeme je zkoumat jak z hlediska funkcionálního (tj. jaké funkce plní ve vztahu k reprodukci politického řádu), tak z hlediska praktického (jaké formy praxe byli s těmito institucemi spojeny). Hlavním cílem je analýza podobností a odlišností mezi funkcionální a praktickou rovinou těchto institucí ve dvou příbuzných politických kontextech.

Jelikož se politická práva a povinnosti v tehdejší době značně lišily dle příslušnosti k dané společenské třídě, při analýze fungování politického systému nemůžeme opomenout politické a společenské postavení jednotlivých složek populace v Athénách a Spartě. Budeme se pokoušet analyzovat, jak se jednotlivé složky populace v praxi zapojovaly do politického života. Zaměříme se především na vrstvu plnoprávných občanů a budeme pracovat s hypotézou, že pokud se podíváme na politický systém skrz pravomoci a práva občanů, může se Sparta jevit demokratičtější, než Athény. Athény jsou mnohdy prezentovány jako vzor demokracie, proto budeme zkoumat, do jaké míry se toto tvrzení platí. Každodenní život a kulturu obyvatel těchto dvou polis budeme zkoumat jen do té míry, do jaké to souvisí s politickou participací a právy.

Rovněž popíšeme ústavní vývoj politických institucí starověkých Athén a Sparty, vzhledem k rozsahu práce se zaměříme pouze na nejdůležitější změny v průběhu historie. Budeme sledovat vývoj politických systémů těchto dvou polis v průběhu jejich existence, avšak zaměříme se především na období klasického Řecka (500 – 323 př. n. l.), jelikož to je doba, kdy se v athénské politice objevily demokratické myšlenkové proudy. V případě Athén můžeme začátek demokracie v Athénách vysledovat v době Kleisthenových reforem, rozvoj demokracie však dosáhl svého vrcholu až za dob Perikla.

V rámci popisu politického systému Sparty zcela jistě neopomeneme Lykúrga, který dle legendárního výkladu dal Spartě ústavu a zákony a symbolizuje tak významnou reformu spartských institucí.

Zabývat se budeme i podobou soudnictví v Athénách a Spartě. Spartské soudnictví vykazuje rysy oligarchie, zatímco pro athénské soudnictví jsou typické porotní soudy, které ztělesňují princip odpovědnosti vůči lidem a čerpají legitimitu pro svoje rozhodování z demokratických principů. Ani v této kapitole však neopomeneme hlavní myšlenku práce, že aténská demokracie nefungovala dokonale a spravedlivě ve všech směrech, a to ani v soudnictví, v oboru, kde je spravedlnost a rovnost snad nejdůležitější.

Jako komparační kritéria jsme si stanovili postavení, práva a povinnosti jednotlivých složek populace, podobu legislativy, exekutivy a soudního systému v Athénách a Spartě. V závěru práce se pokusíme především zhodnotit fungování demokracie v Athénách a ve Spartě a shrnout podobnosti a rozdíly těchto dvou politických systémů a potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, že pokud budeme nahlížet na politický systém skrz pravomoc a práva občanů Sparty a Athén, může se Sparta jevit demokratičtější, než Athény.

Primárně budou použity knižní zdroje, historické publikace, dobové texty, encyklopedie, právní publikace. Dále budeme čerpat z internetových zdrojů, a to především z odborných cizojazyčných článků, které se většinou zaměřují na konkrétní téma týkající se politického nebo společenského života Athén nebo Sparty a umožní nám tak získat ucelený přehled o daném tématu.

2 PODOBA A VÝVOJ POLITICKÝCH INSTITUCÍ VE STAROVĚKÝCH ATHÉNÁCH A SPARTĚ

Tato práce je zaměřená na studium politických systémů Athén a Sparty, na úvod však chceme zmínit i obecné rysy řeckých polis. Klasickou řeckou polis můžeme definovat jako „*zcela nezávislé společenství občanů, vykonávajících svrchovanou moc nad občany, kteří je tvoří, upevňované náboženskými obřady a řízené zákony*“ (Aymard cit. dle Flacelière, 1981, s. 30).

V 7. a 6. století př. n.l. docházelo v polis ke konfliktům mezi aristokraty a mnozí toho využili, aby se staly tzv. *tyrannos*, tedy samovládci. Vlády tyranů však netrvaly déle, než dvě generace a čelily tlaku okolí, zejména Sparty (Dostálová – Oliva – Vavřínek, 2002: s. 13).

Slovo *tyran* však pro tehdejší obyvatele polis nemělo tak negativní význam jako v dnešní době, dokonce se pojilo s určitou mírou popularity, jinak by se tyran dlouho u moci neudržel. Očekávalo se od něj, že zajistí pevnou vládu, veřejný pořádek a prosperitu. Na druhou stranu docházelo k omezování svobody slova a likvidaci politických nepřátel tyrana (Holland, 2005: 136).

Období tyranidy však nikdy nemělo dlouhého trvání. Sloužilo pouze k tomu, aby otrokáři, kteří se o politickou moc přetahovali s aristokraty, definitivně v tomto boji zvítězili za pomoci tyrana. Aristokraté se totiž nechtěli vzdát svých privilegií ve prospěch bohatnoucích obchodníků. Jakmile je však aristokracie definitivně zlomena, nová otrokářská třída, která se vytvořila, již tyrana nepotřebuje. Po svržení tyranidy na jejich místo nastupují poleis, tedy městské státy (Oliva, 1955: 32–33).

Asi nejznámější tyranidou byla tyranida Peisistratova, která byla ustanovena roku 546 př. n. l. Peisistratos v mnohém navazoval na Solónovy reformy. Po jeho smrti vládli v Athénách jeho synové Hippiás a Hipparchos. Jelikož se však snažili obohacovat a udržovali příliš nákladný dvůr, vyústila nespokojenost s jejich vládou v atentát na Hipparcha. Hippiás se snažil udržet se u moci, ale obyvatelé aténské polis měli podporu Sparty, která vždy ostře kritizovala tyranidu. S její pomocí byl Hippiás svržen (Burian – Oliva, 1984: 285).

Od té doby byla jednou z hlavních zásad tzv. isonomia, tedy koncept rovnosti, který byl důsledkem odporu vůči tyranidě. Rovnost měla být rozšířena mezi širší vrstvy občanů a dopomoci směřovat polis k demokracii (Beck, 2013: 88).

Poté se k moci dostává Kleistenes a v letech 508 – 507 př. n. l. realizuje své reformy. Nejzásadnější změnou byla pozemková reforma, při níž bylo vytvořeno 139 lokálních jednotek, démů. Attika se rozdělovala do deseti fýl, tedy jakýchsi kmenů a tyto fýly se dále rozdělovaly do 30 tryttií. Za Kleistena proběhla důležitá institucionalizace (viz následující podkapitoly) a byl vytvořen základ pro fungování řecké polis (Beck, 2013: 75). Od dob Kleistenových reform je lid Athén samostatnou politickou silou, která má přístup ke státním záležitostem polis (Frolíková, 1990: 86).

Polis můžeme do češtiny přeložit jako městský stát, nebo obec. Už název poukazuje na to, že městské státy si samy vládou, mají vlastní armádu, samy vytvářejí zákonodárství a výkonné instituce. Možná výstižnějším překladem by mohl být „občanský stát, jelikož důraz v těchto státech byl kladen na občany, jejich práva a povinnosti (Osborne, 2010: 79–80).

2.1 Podoba a vývoj politických institucí v Athénách

Athény můžeme považovat za polis s radikální demokracií, je pro ní tedy typické, že politická moc je v rukou velkého množství lidí. Na svou dobu byla athénská demokracie výjimečná a Neathéňané se jí obávali. Zrodila se v 60. letech 5. století př. n. l., kdy soudní pravomoci přešly do rukou lidových soudů a shromáždění (Osborne, 2010: 69).

Ačkoliv měli v 5. století př. n. l. všichni občané plná plná občanská práva, nesmíme opomenout to, že Atény byly tzv. otrokářskou demokracií, kde skupina svobodných občanů vládla otrokům, kteří neměli žádná politická práva (Oliva, 1955: 32). Demokracie byla tehdejšími Řeky totiž vnímána jinak, než dnes, slovy Aristotela „*Demokracie není jen vláda většiny, ale je to režim, který řídí chudí a obyčejní lidé ve svém zájmu*“ (Aristotéles cit. dle Beck, 2013: 25).

Na tomto citátu je názorně vidět, že Řekové vnímali demokracii jinak, než my dnes. Nestačilo pouze, aby vládla většina, ale bylo potřebné, aby byly chráněny i zájmy slabších a chudých. Aténská demokracie toto nesplňuje a je za to právem kritizována.

Athény od archaického období prošly transformací, podařilo se jim rozvinout městský stát a zajistit, aby byl spravován dle pevných norem. I když přetrvávaly rozdíly mezi jednotlivými Atéňany, všichni se podíleli na chodu státu a měli rovná politická práva. Tento proces vyvrcholil za Perikla (Oliva, 1976: 124 – 125).

2.1.1 Ekklésia

Moc zákonodárnou, výkonnou i soudní v Athénách reprezentovala ekklésia, tedy lidový sněm, kterého se účastnili všichni občané polis, ale museli splňovat určitá kritéria. Podmínkou pro možnost participace na ekklésii bylo, že otec daného občana byl Atéňan. Druhou podmínkou byla plnoletost daného občana¹. Tato instituce je příkladem přímé demokracie, ale její fungování je možné pouze u státu s omezenou rozlohou (Flacelière, 1981: 33).

Po vyhlášení Perikova zákona v roce 451 př. n. l. bylo vyžadováno, aby oba rodiče byli Athéňané, jinak nebylo možné se zasedání sněmu účastnit. Důvodem, proč Perikles prosadil toho opatření může být, že si přál zachovat elitářský ráz Athén, ale mnohem pravděpodobněji se změna uskutečnila z finančních důvodů. Od roku 439 př. n. l. totiž všichni volení představitelé pobírali státní příspěvek, a to bylo velká zátěž pro státní pokladnu (Grant, 2010: 91). Ženám byla účast v ekklésii a ve všech dalších athénských politických institucích zapovězena (Brulé, 1994: 15).

Tato práce se snaží popsat skutečné fungování demokracie v Athénách. Tomu nahrává fakt, že ač můžeme pozorovat snahu o prosazení demokracie v ekklésii, je nutné odlišit politickou teorii a praxi. V praxi se théti a rolníci mohli jen těžko shromáždění účastnit a i kdyby se účastnili, tak jim jejich nedostatečné vzdělání a ekonomické zázemí bránilo v možnosti formovat politiku v polis. Dle Kluweho tedy tato zasedání byla pod kontrolou zájmových skupin. Velkou roli hrál finanční faktor.

¹ Na rozdíl od Sparty, kde se shromáždění mohli účastnit občané starší 30 let, athénskému sněmu se směli účastnit plnoprávní občané starší 20 let (Beck, 2013: 35).

Chudí obyvatelé sice od 4. století dostávali za účast na shromáždění diety, ale ty nemohly nahradit výdělek (Kluwe dle Bleicken, 2002: 599).

Frekvence setkání ekklésie se v průběhu let měnila. V druhé polovině 4. století př. n. l. činil počet setkání 40 ročně. V druhé polovině 3. století př. n. l. pak byl počet setkání sněmu redukován na 30 setkání ročně, tedy ne více, než jednou za prytaneii². Sněm se ale mohl kdykoliv mimořádně sejít za účelem vyřešení neodkladných záležitostí (Ober, 1991: 132). Právo svolat shromáždění měl zpočátku epistates. Místem shromáždění byl nejprve trh, poté se jím stal pahorek Pnyx³. Právo zúčastnit se shromáždění měl každý svobodný občan, při vstupu dostal tabulku, kterou odevzdával při odchodu (Aristoteles, 2009: 100).

Ekklésia byla místem, kde se občané mohli vyjádřit a hlasovat o návrzích, jednalo se tedy o formu přímé demokracie, jelikož politickou moc měli v rukou přímo občané, nikoliv jejich zástupci, jak je zvykem v moderních zastupitelských demokraciích. V pátém století př. n.l. plnilo toto shromáždění zároveň funkci zákonodárnou a rozhodovací, měla také kompetence soudní (viz níže), a byla zdrojem personálu pro skladbu specializovaných soudních orgánů. Rozhodnutí ekklésie bylo konečné a dosahovalo se jej pomocí diskuze (Osborne, 2010: 70).

Usnesení ekklésie bývala archivována, některá z nich byla vytesaná do kamene a veřejně vystavena. Úřad také plnil důležitou kontrolní funkci tzv. *eisangeliá*. Jednalo se o veřejné stíhání osob v Aténách, kdy udání přicházelo z *búlé*, nebo od lidu (*démos*), především šlo o případy, kdy úřední osoba zneužila svou pravomoc a byla obviněna ze zrady, nebo například z pokusu o odstranění demokracie. Tyto případy se projednávaly právě v ekklésii. Od roku 355 př. n. l. rozhodoval přímo lid, nebo byl případ opět předán příslušnému soudu. Nejvyšším trestem byl trest smrti (Charvát – Marek – Oliva, 2008: 127 – 128).

2 Období, které bylo odvozené od počtu prytanů (bylo jich 50), a tvořili stálou komisi, jenž byla činná jednu desetinu roku, což odpovídalo 35 nebo 36 dnům (Flacelière, 1981: 35).

3 V 5. století př. n.l. mohlo na pahorku Pnyx zasedat okolo 6000 osob, ve 4. století př. n. l. byly jeho kapacity mírně rozšířeny. Pro všechny občany zde místo nebylo, proto bylo nutné vykonávat obměny účastníků sněmu (Osborne, 2010: 71).

2.1.2 Búlé

Búlé zasedala v Aténách na Areově pahorku. Dle tradice nejprve Solón založil radu čtyř set a až na základě Kleistenovy ústavy vznikla demokratická rada pěti set. Účelem rady *búlé* bylo připravovat program pro lidové shromáždění (Charvát – Marek – Oliva, 2008: 83).

Úředníci zasedající v radě byli losování. Proces losování probíhal tím způsobem, že byly do urny vloženy tabulky se jmény jednotlivých ucházejících se o místo v radě a zároveň tam byly vloženy bílé a černé fazole. Vždy se vyťahovalo jméno a jedna fazole, bílá znamenala zvolení, černá pravý opak. Počet bílých fazolí odpovídal počtu míst v radě. Proces losování nebyl dokončen, výsledek musel ještě projít zkoumáním (*dokimasia*), a následně musel nový člen složit přísahu (Flacelière, 1959: 38).

Na rozdíl od ekklésie zasedala rada ustavičně a neřešila jen konkrétní úkoly, stal se z ní prostředník mezi vůlí lidu a konkrétními občany. Její funkci bychom mohli přirovnat k dnešní funkci vlády (Bleicken, 2002: 227). Rada měla za úkol posuzovat návrhy vyhlášek a upravit program ještě předtím, než byl představen v ekklésii. Rovněž bylo jejím posláním uklidňovat mnohdy velmi vyostřené debaty ve shromáždění. Měla i výkonnou funkci a oprávnění jednat ve stavu nouze. Celkem ji tvořilo 500 mužů, 50 z každého kmene, který žil v určité oblasti.⁴ Fungovalo zde poměrné zastoupení občanů dle velikosti čtvrtí. Zástupci byli losováni z ekklésie, neboť volby byly považovány za oligarchický prostředek.⁵ Například farmářům však mohla činit účast v Radě problémy, ač byli placeni, tak museli na častá jednání cestovat zdaleka a složitě si zajišťovat ubytování (Osborne, 2010: 71–72).

4 Oblasti se nazývaly fýly a bylo jich celkem 10. Fýla se ještě dále dělila, jedna fýla se skládala ze tří tritýí (Bleicken, 2002: 228).

5 Rovněž zde byla otázka kontroly spravedlivého fungování této instituce, proto bylo zavedeno pravidlo, že každý může do rady být zvolen maximálně dvakrát za život, ale nesmělo se jednat o dvě po sobě jdoucí období (Beck, 2013: 257).

Perikles pro tuto radu zavedl rentu, která činila ke konci 5. století př. n. l. 5 obolů, všichni volení představitelé už kolem roku 439 př. n. l. tedy pobírali příspěvek od státu. Ačkoliv se toto rozhodnutí jeví jako velmi demokratické a podporující nejchudší vrstvy, bylo kritizováno například Platónem (Grant, 2010: 90).

Tato práce má za cíl testovat hypotézu, že ačkoliv se na první pohled mohou Athény zdát demokratičtější, pokud se na demokracii podíváme z pohledu práv občanů, může se Sparta jevit demokratičtější, než Atény. To dokládá i fakt, že sice na první pohled mají v roce 439 př. n. l. všichni občané politická práva, ale některým se výrazně komplikuje možnost jejich využití, viz zmíněný příklad, kdy farmáři sice pobírají příspěvek od státu a mohou zasedat v búle, přesto jim činí možnost dostavit se na zasedání potíže a výše příspěvku sotva pokryje životní náklady. Periklovo prohlášení, že *„má při vybírání pro veřejné úřady každý přednost podle toho, v čem vyniká, podle schopností, ne podle příslušnosti ke skupině. Když je někdo chudý schopen pro obec vykonat něco dobrého, není mu v tom jeho společenské postavení na překážku“* (Burian – Lisový – Psík, 2007: 41), tedy v praxi neplatí.

2.1.3 Úřad archonta

Tento úřad vznikl po smrti posledního mýtického krále Kodra, o kterém se přesně neví, kdy žil, načež byl královský úřad nahrazen úřadem archonta (Daneš, 2007: 15). Archontů bylo celkem devět a v čele stál éponymní úředník. Archón zvaný *polemarchos* byl zodpovědný za vedení vojska, archón *basileus* měl na starosti náboženské záležitosti. Šest zbývajících archontů vykonávalo soudní funkce (Bleicken, 2002: 23).

Ze všech aténských úřadů vznikl tento nejpozději. Není jisté, kdy byl tento ústav přesně ustanoven, jestli za Medonta, nebo za Akasta. Byli voleni na jeden rok⁶ (Aristoteles, 2009: 26). Archonti byli voleni losem, v tehdejší době byl los vnímán jako projev vůle bohů. Proces volby losem byl naprosto stejný jako při losování členů rady búle, který jsme již popsali v kapitole 2.1.3 (Flacelière, 1959: 39).

6 Na jeden rok začali být voleni až na počátku 6. století př. K., předtím byla délka jejich působení stanovena na 10 let. Byl to pozůstatek aristokratické tradice, kdy si navzájem jednotliví členové této společenské vrstvy konkurují navzájem (Bleicken, 2002:23).

2.1.4 Areopag

Jelikož se tato práce soustředí spíše na období klasického Řecka, kdy areopag již ztratil na svém významu, nebudeme se areopagem zabývat do detailů, ale považujeme za důležité zmínit existenci této instituce. Kromě bůle existovala rada aeropag, která sídlila na Areově pahorku. Byla tvořena bývalými archonty. Archonti byli losování nejprve pouze z příslušníků nejvyšší třídy společnosti, nakonec ze všech Athéňanů. V polovině 5. století byl areopag velmi vážený, ale ztratil na politickém významu. Od této doby plní spíše soudní funkci, dále mu také přísluší funkce sakrálního charakteru (Bleicken, 2002: 227 – 228). Vůbec nejdůležitější funkci radě svěřil Solón, měla dohlížet na dodržování ústavy a zákonů, soudila ty, kteří chtěli svrhnout demokracii. Dále udělovala pokuty a tresty (Sergejev, 1952: 156).

2.1.5 Úřad stratéga

Ve 4. a 5. století př. n. l. v Athénách fungoval úřad stratéga⁷. Zastávalo jej 10 volených stratégů, kterými byli ti nejdůležitější politici, kteří měli vliv na obyvatelstvo polis i ekklésii. Do úřadu bylo možné zvolit stratéga opakovaně. Tento úřad je oligarchickým prvkem jinak demokratických Atén. Pokud byl stratég nejen schopný vojevůdce, ale i výřečný politik, mohly se Atény přiblížit vládě jednoho člověka, tak jako v případě Perikla (Osborne, 2010: 74 – 75).

Stratégové byli voleni ekklésií a za každou fýlu byl zvolen jeden stratég. Stalo se tak po Kleistenově reformě, kdy každá fýla měla svou vojenskou jednotku, které velel stratég. Jednotka čítala kolem roku 500 asi 1000 mužů. (Beicken, 2002: 143). Stratégy nebylo možné losovat z důvodu, že jejich funkce byla opravdu důležitá a vyžadovala určitou odbornost a dovednosti. Stratégové měli na starost klíčovou oblast, obranu polis. Během války veleli pozemní i námořní armádě. Když se v úřadu osvědčili, mohli být zvoleni opětovně (Flacelière, 1959: 39 – 40) .

Opětovně byl zvolen například Perikles. Jelikož byl Perikles zvolen několikrát za sebou, došlo k tomu, že si ze strategie vybudoval v podstatě vládu (Bleicken, 2002: 600). Perikles, ač byl významným tvůrcem reformy a politikem,

⁷ Řecky *stratégos* (Osborne, 2010: 74).

nevykonával za dobu svého působení jinou oficiální funkci, stačilo mu být jedním ze stratégů (Flacelière, 1959: 40). Stratégům, stejně jako ostatním úředníkům hrozil postih za zneužití svých pravomocí, výše popsaná eisangeliá. Tresty za prohřešky se lišily, mohlo dojít k zabavení majetku a nejvyšším trestem byl trest smrti. V historii byl trest smrti vynesena i nad stratégy v případě osmi stratégů z bitvy u Arginúských ostrovů (Charvát – Marek – Oliva, 2008: 127 – 128).

2.1.6 Shrnutí poznatků o politické participaci ve starověkých Athénách

- Účast v ekklésii byla podmíněna občanstvím a plnoletostí. Ačkoliv se formálně mohl účastnit každý plnoletý občan athénské polis, zeugitům a thétům však v politické participaci bránilo jejich ekonomické zázemí a nedostatečná vzdělanost. Formálně měli právo účastnit se sněmu, ale v praxi jim tyto překážky bránily zapojit se do rozhodování o fungování polis.
- Se stejnými překážkami se potýkali i chudí občané athénské polis při zasedání rady (búlé), která navíc zasedala ustavičně, což sebou pro chudé vrstvy obyvatelstva přinášelo další problém, musely si složitě zajišťovat ubytování, navíc přicházely o denní výdělek.
- Úřad archonta mohl zpočátku zastávat pouze příslušník vyšší společenské třídy, posléze byli archonti losováni ze všech athénských občanů. Z řad bývalých archontů pak byli losováni příslušníci areopagu.
- Úřad stratéga byl volený, jelikož se jednalo o klíčovou instituci pro obranu polis. Zastávat ho mohl pouze ten občan, jenž prokázal odborné dovednosti.

2.2 Podoba a vývoj politických institucí ve starověké Spartě

Pokud srovnáme tři státy, které byly založeny Dóry na Peloponésském ostrově, je Sparta již tradičně vnímána jako nejsilnější stát, co se týče vojenské organizace (Gasparov, 2005: 15).

Vznik starověké Sparty je spjat s pronikáním Dórů na Peloponnésos, kde se dostaly do kontaktu se zbytky achajského obyvatelstva. Dórové se usadili v Lakónii v blízkosti achajské obce Amýklai na pohorku, kde bylo starší osídlení z mykénské doby. Místní obyvatelstvo si Dórové podmanili a usadili se zde, tak vznikla polis Sparta (Oliva, 1995: 72).

Ač vykazuje spartská ústava prvky oligarchie⁸, některé aspekty spartského života nesou demokratické prvky (Powell, 2001: 101 – 102). V této bakalářské práci se budeme snažit vyzdvihnout ony demokratické aspekty spartského státu a ukázat, že i ve Spartě demokracie fungovala, zvláště, co se týče plnoprávných občanů. Sparta ostře kritizovala athénské zřízení, jelikož odmítali demokratický režim s tím, že je dle nich většina lidí nezpůsobilá k tomu, aby vládli státu a dělali politická rozhodnutí. Argumentovali nedostatečným vzděláním většiny obyvatel (Daneš, 2007: 29).

2.2.1 Spartští králové

Spartě vždy vládli dva králové, jeden z rodu Eurypontydů, druhý z rodu Ágidovců.⁹ Bylo to rozumné řešení, jak z vojenského hlediska, kdy králové mohli bojovat každý jinde, ale také nemohlo dojít ke kumulaci moci, útisku obyvatelstva a případné tyranii (Gasparov, 2004: 18).

8 Oligarchie je režim, ve kterém je moc ve státě ovládána malou skupinou prominentních osob a ta ji využívá ji k prosazování svých zájmů (Beck, 2013: 25).

9 Ačkoliv měli oba dva králové formálně stejná práva, vždy byl více uctíván Eurysthenes a jeho následovníci, jelikož se z dvojčat údajně narodil Eurysthenes dříve (Gasparov, 2004: 14).

Zajímavá byla úloha královen. Ačkoliv formálně nesměly vykonávat žádné politické a ceremoniální funkce, měly leckdy na rozhodování králů značný vliv, zvláště v dynastické politice (Pomeroy, 2002: 75). Zde můžeme vidět úplný protiklad Atén, kde ženy do politiky ani neformálně nezasahovaly.

Stav, kdy ve Spartě vládou dva králové se nazývá *dyarchie* a jeden z největších myslitelů té doby, Platón, v tomto uspořádání viděl základ stability spartského státu, který by monarchie poskytnout nemusela (Oliva, 1971: 27).

Každý měsíc skládali králové a efoři společnou přísahu, králové se zavázali vládnout dle platných zákonů obce a efoři přísahali za občany, že pokud bude králova přísaha dodržena, obec nebude narušovat královskou moc (Xenofón, 1982: 305).

Snad vůbec nejdůležitější funkcí spartských králů byla funkce ceremoniální. Od králů se očekávalo, že zajistí přízeň bohů. Toho se mělo docílit obětováním, které probíhalo pod dozorem spartských králů. Tyto rituály vykonávali králové i před zahájením bitev. Jejich úloha v bitvách byla rovněž nepostradatelná, byli první, kdo vkročil do bojiště a poslední, kdo z bojiště odcházel¹⁰ (Bradford, 2011: 16). Rovněž jim náležela úloha rozsuzování sporů, zvláště těch, které se týkaly rodinného práva (Sergejev, 1952: 10). Obyvatelé polis rovněž mohli žádat od králů finanční pomoc, nebo spravedlivé rozsouzení. Králové tyto žádosti nevyřizovali, pouze odkazovali občany na příslušné úředníky (Xenofón, 1982: 304).

Instituce krále je archaickým prvkem politického systému Sparty. Politické pravomoci králů se zdají být široké, ale v úvahu musíme brát i skutečnost, že velmi záleželo na vojenských schopnostech krále, jeho autoritě, charisma a vztahu ke druhému králi. Králové spolu velmi často spíše soupeřili, než aby spolupracovali (Osborne, 2010: 76).

¹⁰ Avšak jakmile započnou boje, je král umístěn mezi dvěma morami a polemarchy (Xenofón, 1982: 304).

2.2.2 Eforát

Dle Platóna a Hérodota je vznik této instituce připisován Lykúrgovi, údajnému tvůrci Spartské rétry. Aristotéles však připisuje vznik tohoto úřadu králi Theopontovi. Vznik této instituce se datuje kolem roku 753¹¹, kdy spartská ústava prošla výraznými změnami a jednou z nich bylo zavedení volených úřadů, které přejímaly moc králů (Oliva, 1971: 119 – 122). Členové eforátu často pocházeli z chudších vrstev a teoreticky ovládali ústavu spartského státu. Bohužel byli efoři, jak uvádí Aristotéles, velmi snadno podplatitelní, právě protože pocházeli z chudších sociálních poměrů (Powel, 2001: 102).

Na rozdíl od králů tedy nesouvisela funkce eforů s rodovou příslušností. Počet eforů odpovídal rozdělení Sparty do pěti ób, tudíž se někteří historici domnívají, že se mohlo jednat o „starosty“ jednotlivých ób (Oliva, 1971: 123). Eforů bylo celkem pět a byli voleni na jeden rok. Jejich znovuzvolení nebylo možné. Eforát ve starověké Spartě reprezentoval moc výkonnou, dnes bychom ho mohli přirovnat k vládě (Plutarch, 800 př. K.: 10).

Efoři byli voleni lidovým sněmem a zpočátku hájili celý spartský lid. Postupně se z eforátu stala instituce, která vykazovala oligarchické prvky a hájila horní vrstvy společnosti (Sergejev, 1952: 146). Eforát plnil také funkci soudní a kontrolní. Eforové měli právo soudit obyvatele polis a rozsudky mohli vykonat ihned. Rovněž kontrolovali úředníky a soudit je (Xenofón, 1982: 298). Důležitou úlohou eforátu bylo rozhodování v otázkách války, rozhodovali o podobě vojska a doprovázeli krále do války (Sergejev, 1952: 146).

¹¹ Výkonnou moc od králů přijala rada pěti eforů po 130 letech, které uplynuly od smrti Lykúrga (Plutarch, 800 př. K. : 5).

2.2.3 Gerúsia

Gerúsia, neboli rada starších byla ve starověké Spartě poradní a zákonodárnou institucí. Její důležitou funkcí bylo také rozhodování v soudních procesech (Bradford, 2011: 40). Gerúsia rovněž disponovala kontrolní funkcí, přičemž její rozsah byl obrovský. Gerúsia mohla kontrolovat veškerou činnost ve Spartě, přičemž její činnost zašla až tak daleko, že například kontrolovala zdraví novorozeňat a zbavovala se těch jedinců, kteří se jevíli jako příliš nemocní a zesláblí (Aristoteles, 2009: 105).

Gerúsii tvořilo 28 členů, podmínkou bylo, že členové museli dosáhnout věku 60 let (odtud rada starších) a museli být aristokratického původu. Členové rady byli také dva spartští králové, takže celkový počet členů rady činil 30 (Cartledge – Spawforth, 2001: 40). Členové gerúsie byli sněmem voleni na doživotí (Frolíková, 1990: 7). Volby do rady starších měly opravdu netradiční podobu. *„Lidé se sešli před zavřeným domem, kandidáty do rady před shromáždění přiváděli po jednom a lid je vítal křikem. V zavřeném domě sedělo několik lidí s psacími tabulkami – neviděli, koho vyvádějí, jen slyšeli křik. Na tabulkách si poznamenávali, kdy bylo vítání nejhluchnější“* (Gasparov, 2004: 18).

Gerúsia byla oligarchickým prvkem spartského politického zřízení. Nebyla nikomu odpovědná, přesto měla velmi důležité soudní pravomoci. Její členové byli vybíráni výhradně z vyšších společenských tříd spartské polis a nikdy se nestala rovnostářskou institucí (Osborne, 2010: 76).

Gerúsia je ukázkou morálky a úcty ke starším, která ve Spartě panovala. Spartané měli ve zvyku prokazovat úctu starším, kdykoliv to jen bylo možné. Z této kultury pak vyplývají rozsáhlé pravomoci, kterými gerúsie disponovala – byla strážcem ústavy, kterýkoliv zákon měla právo vetovat a její diskuze měla zásadní vliv na spartskou politiku. Členství v gerúsii bylo pro Spartány tou nejvyšší poctou (Aristoteles, 2009: 104).

2.2.4 Apella

Každý muž z řad spartských občanů (*homoioi*) měl právo účastnit se shromáždění, též známým pod názvem *apella*. Ač byla existence této instituce vnímána občany Sparty velmi pozitivně, nutno dodat, že její pravomoci byly omezené a moc ve skutečnosti byla rozdělena mezi krále gerusii a eforát (Beck, 2013: 27). Apella sice měla právo doplňovat zákony přednesené gerusii, ale jakmile narazilo shromáždění na odpor gerusie, nemohlo dodatky prosadit (Carr, 2012: 14)

Apella se scházela jednou za měsíc a řešila především válečné záležitosti. Dále měla na starosti volbu členů gerusie a eforů (Sergejev, 1952: 146). Apella neměla právo navrhnout zákony, ani je projednávat, pouze rozhodovala o agendě nastolené gerusii, eforů a králi (Carr, 2012: 10). Na rozdíl od athénské sněmu zde neexistovaly žádné překážky, které by bránily občanům v účasti na sněmu. Bylo to dáno tím, že zatímco v ostatních státech se všichni snažili vydělávat, věnovali se řemeslu a obchodu, ve spartské polis Lykúrgos zakázal svobodným věnovat se výdělečné činnosti a nařídil, aby byly vykonávány pouze ty činnosti, které přinášejí státu svobodu (Xenofón, 1982: 296 – 297).

2.2.5 Shrnutí poznatků o politické participaci ve starověké Spartě

- Jediný úřad, který nemohou zastávat všichni plnoprávní občané Sparty je úřad krále, jelikož se jednalo o dědičnou funkci, která náležela potomkům dvou zakládajících rodů.
- Na rozdíl od athénské polis zde neexistovaly žádné překážky, které by plnoprávnímu občanovi bránily v participaci na sněmu, nebo v radě. Jelikož byla výdělečná činnost svobodným Spartánům zapovězena a nevěnovali se tedy řemeslu a obchodu, nic jim nebránilo v zapojení se do politiky.
- Sparta upřednostňovala volené instituce, kdy si občané mohli zvolit, kdo bude hájit jejich zájmy. Každý plnoletý Spartán měl aktivní i pasivní volební právo.

3 SPOLEČENSKÉ TŘÍDY POPULACE STAROVĚKÝCH ATHÉN A SPARTY, JEJICH POSTAVENÍ VE SPOLEČNOSTI A MOŽNOST PARTICIPOVAT NA VLÁDĚ

3.1 Společenské třídy populace starověké athénské polis

Informace o rozdělení do jednotlivých složek obyvatelstva budeme čerpat ze Solónovy¹² reformy, která je dodnes považována za jeho nejdůležitější. Jejím hlavním úkolem bylo eliminovat spory mezi aristokraty a chudými v polis. Byla ustanovena tzv. timokracie¹³. V rámci této reformy se politická moc propojila s majetkovými poměry. Už nebyl důležitý aristokratický původ, ale rozhodující bylo vlastnictví půdy (Bleicken, 2002: 25 – 26).

Předtím rozdělení obyvatelstva odpovídalo tehdejší oligarchické ústavě. Vládla skupina bohatých, kteří vykořisťovali chudé třídy – hektémoroi a pelátes. Za nájem ručily tyto třídy vlastním tělem, když půjčky nesplácely, mohly být i s celou rodinou prodány do otroctví (Aristoteles, 2009: 25).

Hektémorové si mohli ponechávat pouze jednu šestinu z úrody, kterou sklídili. Tato šestina jim sotva stačila k obživě rodiny. Zbytek odevzdávali Eupatridům. Postupem času začalo panovat mezi jednotlivými složkami napětí, které se Solón pokusil vyřešit svými reformami (Oliva, 1976: 104 – 106).

Solón svými reformami především vylepšil situaci řemeslníků, tzv. metoiků, jelikož jim udělil stejná práva jako občanům Athén. Došlo tak k nárůstu vlivu řemeslnické a obchodní demokracie (Sergejev, 1952: 164). Alespoň tedy formálně. Překážky bránící plnému využití práv metoiky, jsme již zmínili v předchozích kapitolách.

12 Solón byl významný řecký zákonodárce, voják, mudrc a básník. Bojoval ve válce o Salamínu, tuto válku vedly Athény s Megarou (Gasparov, 2004: 47). V roce 594 př. n. l. byl zvolen archontem a jeho úkolem bylo zajistit sociální smír mezi elitami a zbytkem aténské společnosti (Beck, 2013:79).

13 Platónova definice timokracie vychází z aristokracie, tedy vlády nejlepších. Timokracii nazývá vládou ušlechtilých, kteří usilují o získání cti. Platón (2009). *The Republic. The Internet Classics Archive* (<http://classics.mit.edu/Plato/republic.9.viii.html>, 21.4.2014).

3.1.1 Pentakosiomedimnoi

Pentakosiomedimnoi byla nejbohatší vrstvou. Jak její název napovídá, patřili do ní ti, výnosy jejichž produktů činili více než 500 měřic, tedy přibližně 260 hektolitrů (Brulé, 1999: 24 – 25).

Významnější úřady byli vyhrazeny této společenské třídě a dále také třídě jezdců (Burian – Oliva, 1984: 284). Z této majetkové vrstvy vzešli pokladníci, kteří byli určeni losem na základě Solónových zákonů (Oliva – Psík – Lisový, 2007: 76).

Aténský občan disponoval širokými občanskými, politickými a ekonomickými právy. Mohl být zvolen do všech úřadů, byl kladen důraz na to, aby se úředníci ve svých funkcích často střídali. Mohl vlastnit nemovitý majetek, otroky, mohl využívat práva na soudní ochranu a dalších práv, která mu náležela (Frolíková, 1990: 9).

Rovněž zmíníme postavení žen v Athénách. Ženy v Athénách nesměly vlastnit půdu, nejcennější hospodářský zdroj tehdejšího světa, jejich majetek se tedy skládal pouze z věcí movitých a peněz. Ale ani s tímto majetkem nemohly nakládat dle svého uvážení, věno ženy měl právo užívat její manžel (Pomeroy, 2002: 78).

3.1.2 Jezdci

Mezi jezdce mohl patřit ten, kdo sklízel 300 měřic, dle některých tvrzení to mohl být i ten, kdo choval koně. Pravděpodobně však větší roli hrál počet měřic (Burian – Lisový – Psík, 2007: 76). Jak už název napovídá, jezdci, neboli hippeis tvořili athénskou jízdu. Měli povinnost se na vlastní náklady vyzbrojit a v doprovodu svých otroků konat vojenskou službu. Spolu se společenskou třídou pentakosiomedimnoi sdíleli veřejné povinnosti, tzv. leitúrgiai. K těm patřilo například pořádání slavností pro veřejnost (Sergejev, 1952: 165).

Příslušníci společenské třídy jezdců byli zaznamenáváni v seznamech, které byly předkládány Radě. Pravidelně se prověřovalo, zda je jezdec schopný sloužit v jezdecku. Pokud jezdec již svou činnost nemůže vykonávat ze zdravotních, nebo majetkových důvodů, rozhoduje Rada o jeho propuštění (Aristoteles, 2009: 72 – 73).

3.1.3 Zeugítai

Do společenské vrstvy zeugitů patřili ti, jejichž výnosy činily 200 měřic, další podmínkou bylo vlastnictví půdy minimálně devět hektarů. Pro srovnání, v klasickém období činilo vlastnictví půdy v průměru 5 hektarů, což znamenalo, že více jak polovina obyvatel Attiky nemohla zastávat významný úřad (Beck, 2013: 14). Posílení politických práv dosáhla tato společenská vrstva v 50. letech 5. stol. př. n. l., kdy získala přístup k úřadu archontů (Burian – Oliva, 1984: 299). Stejně jako ostatním třídám i jim byla určena funkce ve vojsku dle jejich společenského statusu, zeugité tvořili těžkooděnou pěchotu – hoplítai (Sergejev, 1952: 165).

3.1.4 Théti

Théti byli vrstvou aténskému obyvatelstva, která zahrnovala chudé obyvatelstvo bez rodové příslušnosti. Do řad thétů mohli upadnout i členové rodu, kteří zchudli a cizinci (Sergejev, 1952: 115). Théti byli stejně svobodní jako vyšší vrstvy společnosti, ale co se týče politických práv, rovni si nebyli. Neměli právo promlouvat do politických debat (Holland, 2007: 130). Dále také théti nemohli zastávat žádný úřad, ale mohli se účastnit sněmu a soudů (Oliva – Psík – Lisový, 2007: 75 – 76). Komplikace, které účasti bránily jsme již dříve zmínili v kapitole 2.1 Podoba a vývoj politických institucí v Aténách. Théti, stejně jako ostatní společenské vrstvy měli svou úlohu ve vojenských záležitostech rovněž pevně danou. Bojovali v lehkooděné pěchotě a plnili u vojska vedlejší úkoly (Sergejev, 1952: 165).

3.1.5 Otroci

Považujeme za důležité zmínit i životní podmínky athénských otroků, kteří stejně jako ve Spartě byli i v Athénách velmi početnou nesvobodnou skupinou v rámci polis. Stejně jako ve spartské polis i v Athénách žilo velké množství otroků. I ten nejchudší Athéňan vlastnil nejméně jednoho otroka, který vykonával nejrůznější služby – uklízení, vaření a jiné manuální práce. Stejně jako spartští otroci, athénští otroci nebyli bráni jako lidské bytosti, ale spíše jako majetek svého pána a zcela podléhali jeho vůli. Mohli být prodáni, dáni do zástavy, nebo beztrusně bičováni. Na druhou stranu otrokům

v Athénách zůstala určitá politická práva, například nemohli být popraveni bez rozsudku soudu (Felton, C.C., 1867: 27). Rovněž existovali i státní otroci, kteří budovali veřejné stavby, razili mince a vykonávali další práci, kterou Athéňané nechtěli zastávat, například úlohu kata, nebo vězeňského dozorce (Beck, 2002: 110).

Krutého zacházení se otrokům dostávalo při soudních procesech. Jejich svědectví bylo totiž bráno jako platné jen tehdy, když bylo vynuceno mučením. Toto pravidlo platilo pouze pro otroky, svobodný Athéňan nebyl nikdy mučen (Flacelière, 1959: 249). Postupně se athénský přístup vůči otrokům zlepšil, byli chráněni proti urážkám či násilným činům stejně tak jako svobodné obyvatelstvo athénské polis. Úspory otroků, které si našetřili sice stále formálně náležely pánům otroků, ale většinou je pán otrokům nechával k dispozici (Flacelière, 1959: 47).

3.1.6 Shrnutí poznatků o sociální stratifikaci ve starověkých Athénách

- V Athénách byl nemovitý majetek klíčový pro rozdělení do příslušných tříd. Rozdělení do jednotlivých tříd určovalo jednak možnosti uplatnění v politice a také funkci ve vojsku.
- Ačkoliv formálně měli všichni občané stejná politická práva, je nám známo, že nejvyšší posty byly obsazovány občany z řad nejvyšších společenských tříd – pentakosiomedimnoi a jezdcí.
- Nejhůře, co se týče politických práv, na tom byli zegité a théti. Těm účast na sněmech, soudech a v radě komplikovalo jejich špatné ekonomické zázemí a nevzdělanost. Thétům dokonce bylo odepřeno i právo promlouvat v politických debatách a nemohli zastávat žádný úřad.
- Úplně vyloučenou skupinou pak byli otroci, kteří neměli žádná politická práva. Postupem času se však alespoň mírně vylepšilo jejich postavení, co se týče jejich ochrany před násilnými činy.
- Ženy v Athénách nemohly vlastnit nemovitý majetek, který byl tehdy nejcenějším statkem. Neměly možnost jakkoliv participovat na vládě.

3.2 Společenské třídy spartské polis

Složení spartské polis se formovalo během messénských válek, v období 8. a 7. století př. n. l. toto dělení do tříd vydrželo tři sta let (Sergejev, 1952: 145). Rozdělení do jednotlivých složek populace se odvíjelo od příslušnosti k rodové fýle, ty byly celkem tři. Toto rozdělení měl zavést Lykúrgos, který státem vlastněnou půdu přerozdělil rovným dílem. Tyto přiděly půdy se nazývají klároi. Do rozdělování nezahrnul ženy, ale na rozdíl od athénských žen měly ty spartské možnost získat výhody tohoto systému skrze mužské příbuzné (Pomeroy, 2002: 29).

Počet rovnoprávných členů byl zpočátku kolem devíti tisíc, postupně počet klesal a v 5. století př. n. l. jich bylo kolem šesti tisíc (Sergejev, 1952: 145). Zato heilótů bylo mnohem více, v 5. století př. n. l. činil jejich počet zhruba 35 000 (Grundy, G.B., 1908: 80). Každý Spart'an měl právo vyžadovat od podrobeného obyvatelstva naturální dávky, které pro muže činily 70 měřic a pro ženy 12 měřic. Každý Spart'an měl určitý počet otroků, který obdržel spolu s přidělem půdy – kléros (Sergejev, 1952: 150).

Na rozdíl od Atén zde byla možnost stát se plnoprávným občanem polis a zastávat významné úřady i bez toho, aby daná osoba musela prokazovat své majetkové poměry. Stačilo projít výchovně-vzdělávacím procesem zvaným agogé (Aristoteles, 2009: 107 – 108). Asi nejvýstižněji charakterizuje obyvatelstvo spartské polis citát athénské filozofa Kritia, který řekl, že „*lidé jsou ve Spartě nejvíce ztročeni i nejsvobodnější* (Kritias cit. dle Oliva, 1971: 45).

3.2.1 Homoioi

Jednalo se o vrstvu plnoprávných občanů, kteří, jak již bylo zmíněno všichni dostávali rovné přiděly půdy. Některým to ale nestačilo a pokoušeli se uzurpovat více bohatství z půdy ležící na území perioiků (Oliva, 1971: 35).

Celý život společenské třídy homoioi byl od útlého věku organizován vojenským způsobem. Plnoprávní Spart'ané se věnovali buď válčení, nebo popřípadě správě státu. Mohli usilovat o kterýkoliv úřad, kromě hodnosti krále, která byla dědičná

(Xenofón, 1982: 286). Homoioi bychom mohli přeložit jako rovnoprávní.¹⁴ Mohli se účastnit shromáždění a rozhodovat tak o důležitých otázkách a rozhodovat o změnách ve státě. O tom, jak velkou moc měli ve svých rukou svědčí například i jejich rozhodnutí o vyhlášení války Athéňanům v roce 431 př. n. l. (Osborne, 2010). I přestože byli nejmocnější vrstvou, byli „*ti nejmocnější úředníkům nejvíc poddáni a pyšní se tím, jak na zavolání nejdou, ale přibíhají, domnívají se totiž, že když sami začnou s horlivou poslušností, ostatní je budou následovat. A to se také děje*“ (cit. dle Xénofón, 1982: 297).

Zde můžeme vyzorovat, že spartské politické zřízení bylo ke svým občanům v tomto směru mnohem vstřícnější a spravedlivější. Půda se dělila rovným dílem, kdežto v Athénách, jak již bylo řečeno v kapitole 3.1.1 toto přerozdělování neexistovalo a co víc, zařazení do vrstvy plnoprávných občanů podléhalo výnosům z půdy, ve Spartě takovéto podmínky kladeny nebyly a proto tento systém můžeme považovat za demokratičtější.

Co se týče postavení žen ve spartské polis, jejich pozice byla mnohem lepší, než v Athénách. Mohly vlastnit a spravovat půdu, dvě pětiny půdy ve Spartě byly vlastněny ženami. Rovněž bylo neobvyklé jejich zapojení do volebního procesu, v žádné jiné polis se ženy natolik aktivně nezapojovaly. Nicméně stále nebyly rovnoprávné s muži, nevolily, nebojovaly ve válce, ani nezastávaly důležité politické posty. Ale dle Aristotela se ženy mohly prosazovat skrze své manžele (Pomeroy, 2002: 73 – 101). Tato skutečnost opět podporuje domněnku, se kterou již od začátku pracujeme, tedy, že co se týče vrstvy plnoprávných občanů, je Sparta v mnoha ohledech demokratičtější, než Athény.

¹⁴ Mezi Sparťany byla udržována nejen rovnost, co se týče politických práv, ale i ekonomická rovnost. Z tohoto důvodu jim nebylo dovoleno podnikat, tato činnost byla přenechána perioikům. Rovněž bylo uměle omezeno oběživo (Xenofón, 1982: 286).

3.2.2 Perioikové

Perioikové byli neplnoprávnou vrstvou spartského obyvatelstva. Tato vrstva byla předěl mezi nejbohatší a plnoprávnou vrstvou homoioi a heilóty. Jejich etnický původ nebyl zcela prokázán, ale jednalo se převážně o potomky Dóřů. Důvod vzniku této společenské vrstvy byl velmi pragmatický, tato společenská třída měla oddělit heilóty od okolních řeckých polis a zabránit tak vzájemnému kontaktu a navíc území, kde perioici pobývali fungovalo jako obranná linie proti útokům protivníka (Oliva, 1971: 55). Nebyli plnoprávní, co se týče politických práv, přesto byli považováni za svobodné občany Sparty (Frolíková, 1990: 7).

Většina perioiků pracovala v zemědělství, menší část se živila řemeslnou činností. Počet řemeslníků a obchodníků byl ve Spartě omezen, proto v rámci třídy perioiků převažovali zemědělci (Oliva, 1971: 59 – 60). O majetek se perioici museli v případě žádosti od krále podělit, jelikož dle vztahů, které ustanovil samotný Lykúrgos, mohli králové domáhat půdy, ale jen do té míry, aby ostatní nepřevyšovali bohatstvím (Xenofón, 1982: 304 – 305).

Obce perioiků měli sice svou samosprávu, ale kontrole shora se nevyhnuly. Spartské instituce jim byli nadřazené, dokonce jsou známy i výjimečné případy, kdy byli perioikové odsouzeni k smrti na základě rozhodnutí eforů bez toho, aby proběhl řádný soud (Oliva, 1971: 61).

3.2.3 Heilóti

Do třídy heilótů¹⁵ spadalo zotročené obyvatelstvo. Byli podřízeni svým pánům, kterým odevzdávali tzv. apoforai, tedy naturálie, které vypěstovali (Sergejev, 1952: 150). Heilóti tedy byli jakousi živou součástí přidělu půdy (kléros). Ač byl každý otrok vázán k půdě, tak nebyl majetkem jednoho pána, ale náležel celému kolektivu Spart'anů (Frolíková, 1990: 7).

¹⁵ Pojem heilóti je odvozen od spartského města Helos, které Spart'ané dobyli v počátcích expanze (Aristoteles, 2009: 97).

Původ tohoto obyvatelstva není zcela jasný. Dle některých autorů se jednalo o podrobené obyvatelstvo v důsledku vojenských výbojů, jiní autoři zastávají názor, že šlo o předřecké obyvatelstvo.¹⁶ Rovněž není zcela jasné, jaké bylo jejich postavení. Někteří autoři je nazývají otroky, jiní nevolníky nebo poddanými (Oliva, 1971: 39 – 40).

Právě existence početné skupiny heilótů, kteří byli zotročeni a použiti jako levná pracovní síla, která by se mohla vzbouřit, budila ve Spartanech strach a vyprofilovala tak Spartu jako nejmilitarističtější stát své doby, jehož občané se věnovali především tvrdému vojenskému výcviku (Daneš, 2007: 22).

Heilóti rovněž sloužili v domácnostech plnoprávných Spartanů, ve vojsku se uplatnili jako lehkooděnci. Heilótům nepříslušela žádná politická práva a z toho vyplýval napjatý vztah s plnoprávnými občany spartské polis. Efoři každý rok vyhlášovali heilótům válku a případné zabití některého z nich bylo ospravedlňováno (Burian – Oliva, 1984: 277). Nejen válka sloužila k připomínání podřadného postavení otroků. Otroci museli nosit zvláštní oděv, aby nezapomínali na své postavení (Oliva, 1971: 45).

Rovněž byli otroci terčem mladých Spartanů, kteří se účastnili výcviku, tzv. agogé. V rámci tzv. krypteie museli zabít jednoho z řad heilótů, který se něčím provinil, aby prokázali oddanost spartskému státu. Pokud tento úkol nebyl splněn, byl výcvik ukončen a už nebyla možnost, aby se Spartan stal plnoprávným občanem (Aristoteles, 2009: 109). Neměli dovoleno nosit zbraně (Xenofón, 1982: 302). Rovněž byli zbaveni účasti na jinak povinné vojenské službě, přesto se účastnili bitev, kdy jejich hlavním úkolem bylo narušit už v počátku bojovou linii protivníka (Sergejev, 1952: 150).

Heilótům mohl dát svobodu pouze stát. Stávalo se tak za situace, kdy byla vojenská služba nevyhnutelná. Někteří byli osvobozeni již před bojem, jiní až po boji. Avšak osvobození neznamenal, že by se stali Spartany, pouze jim byl přidělen zvláštní status (Finley, 1964: 240).

¹⁶ Jednalo se o nejpočetnější společenskou třídu. Zvláštností bylo, že se jednalo nikoliv o Neřecky, jako u jiných řeckých států té doby, ale většinou to byli potomci předdórského podmaněného obyvatelstva (Frolíková, 1990: 7).

3.2.4 Shrnutí poznatků o sociální stratifikaci ve starověké Spartě

- Všichni plnoprávní občané si byli formálně i v praxi rovni. Ve Spartě se udržovala umělá majetková rovnost, plnoprávní občané se tedy nevěnovali obchodu a řemeslům, to jim dávalo prostor angažovat se v politice a podílet se na rozhodování o chodu státu.
- Spartský systém byl demokratičtější v tom směru, že půda se rozdělila rovným dílem a neexistovala zde sociální stratifikace dle výše majetku. Postavení spartských plnoprávných občanů je tedy mnohem lepší, než plnoprávných občanů v Athénách.
- Sparta byla také mnohem vstřícnější k ženám. Těm sice byla účast v politice rovněž zapovězena, ale často ovlivňovaly politiku skrze své mužské příbuzné a zapojovaly se do volebního procesu. Ženy ve Spartě mohly vlastnit půdu, která tehdy byla nejcennějším obchodním artiklem.
- Svobodní, ale politicky neplnoprávní občané se nazývali perioici. Jim byla přenechána výsada věnovat se řemeslu, zemědělství a obchodu, aby plnoprávní občané mohli rozvíjet stát a nemuseli se zabývat výdělečnou činností.
- Nejhorší pozici v rámci spartského zřízení měli heilóti, kteří byli nesvobodní a bez politických práv. Jednalo se o zotročené obyvatelstvo, kterému bylo neustále připomínáno jeho podřadné postavení a nemělo žádná občanská práva.

4 PODOBA ÚSTAVY VE STAROVĚKÝCH ATHÉNÁCH A SPARTĚ

4.1 Podoba athénské ústavy

Solón je v athénské ústavě líčen jako ten, „*kdo se stal prvním zastáncem lidu (prótos egeneto tú demú prosátes)*“ (Aristoteles cit. dle Oliva, 1995: 97). Solónova ustanovení jsou označována v athénské ústavě jako *nomos*, tento pojem bychom mohli přeložit jako lidské ustanovení. V ústavě jsou však obsaženy i Drakónovy zákony, které nesou označení *thesmos*. Pojem *thesmos* odkazuje na původ od bohů, nebo zákonodárce a v 5. století př. n. l. byl vystřídán pojmem *nomos*, který odkazuje na všemi uznanou platnost, dle které se všichni řídí (Aristoteles, 2009: 15).

Před Solónem byla ústava oligarchického rázu, chudí byli otroky bohatých a za své dluhy dokonce ručili vlastním tělem. Dle Drakónových zákonů se totiž úřady přidělovaly dle urozenosti – aristindén a výše bohatství – ploutindén (Aristoteles, 2009: 25). Problémovým bodem Drakónovy ústavy bylo ručení za půjčky vlastním tělem. Toto ustanovení vedlo k tomu, že pokud některý z drobných zemědělců nebyl schopný splácet, on i jeho rodina upadli do otroctví a byli prodáváni až za hranice Athén (Daneš, 2007: 16). Drakónovu ústavu se rozhodl pozměnit Solón. V Solónově ústavě můžeme nalézt tři nejdůležitější ustanovení z hlediska demokracie. Prvním bylo to, že za půjčky se již neručilo vlastním tělem. Druhým bylo to, že každý mohl požadovat trest pro ty, kteří způsobili křivdu. Třetím pak bylo právo odvolat se k soudu.

Ústava je psaná ne zcela jednoznačně a jasně, někteří autoři argumentují tím, že to byl Solónův záměr, aby měl lid hlavní slovo v rozhodování. Pravděpodobnější se nám však zdá skutečnost, že cílem nebylo demokratičtější zřízení, nýbrž Solón nedovedl nalézt lepší znění zákonů (Oliva – Psík – Lisový, 2007: 77). Solón je rovněž autorem pozemkové reformy, která lid rozdělila do tříd na pentakosiomedimny, jezdce, zeugíty a théty dle výše majetku.¹⁷ Rovněž Solón reformoval instituce a ustanovil, že úředníci budou vybíráni losem. Solónovy reformy znamenaly posílení demokracie na úkor drobného zeslabení moci rodové aristokracie (Daneš, 2007: 19).

¹⁷ Určující jednotkou pro rozdělení do tříd byl medimnos, jednotka používaná především pro sypké plodiny, nejčastěji pro obilí (Oliva, 1976: 113). Podrobněji je toto rozdělení do tříd spolu s jednotlivými hodnotami a podmínkami rozvedeno v kapitole 3.1.

4.2 Podoba spartské ústavy

Vznik spartských institucí a ústavy je spojován s Lykúrgem, bájným spartským zákonodárcem. Lykúrgos byl dle bájí vychovatel mladého spartského krále. Jeho rétry formovaly politický systém ve Spartě, rovněž je mu také připisována pozemková reforma. Po jeho smrti se občané Sparty zavázali nadále ústavu dodržovat (Sergejev, 1952: 144).

Historický původ údajného spartského zákonodárce je nejasný a autoři se neshodnou na jednoznačném stanovisku ohledně jeho identity. Lykúrgos byl ve své době připodobňován k bohu Apollónovi, nebo Diovi, ve Spartě měla stát jeho svatyně. Jiní autoři, jako například V. Ehrenberg jsou toho názoru, že postavu údajného zákonodárce vytvořil až efor Cheilón (Oliva, 1971: 62 – 66). Ačkoliv se stále diskutuje o tom, zda je to úplně první ústava, co se týče řeckých starověkých států, zdá se, že je spartská ústava opravdu tou nejstarší. V této ústavě je shrnuto celé fungování institucí Sparty, je v ní zmíněna gerúsia, shromáždění, dva králové. Rovněž ústava popisuje uspořádání obyvatel spartské polis do jednotlivých tříd (Beck, 2013: 79).

Spartská ústava se pravděpodobně odvíjela od krétské ústavy, oba dva státy leží v těsné blízkosti a jejich ústavy jsou si velmi podobné. Oba dva státy také ovládali velký počet podrobeného obyvatelstva (Hammond, 1950: 58). Spartská ústava je charakterizována silnou státní mocí a byla oligarchická. Silnou roli přisuzovala příslušníkům rodového zřízení, tzv. Společenství rovných (Sergejev, 1952: 145). V úvodu spartské ústavy je popsáno základní fungování politického systému, je zmíněno společenství třiceti zahrnující dva krále a gerúsia (Hammond, 1950: 43). Rovněž je v Lykúrgově rétfě obsažena pozemková reforma, kdy spartští občané přísluší k dané rodinné fyle a dále se dělí do tzv. ób, tedy pěti spartských osad (Burian – Oliva, 1984: 277). Pouze óba Amýklai ležela mimo spartské město, které tvořily óby Pitana, Mesoa, Kynosoura a Limnae (Hammond, 1950: 59).

5 SOUDNÍ SYSTÉM VE STAROVĚKÝCH ATHÉNÁCH A SPARTĚ

5.1 Soudní systém starověkých Athén

Pro athénskou demokracii jsou charakteristické porotní soudy, tzv. dikastéria. Český ekvivalent porotní soud není zcela přesný, protože nešlo o porotce v dnešním slova smyslu. Neexistovala ani funkce soudce z povolání, soudci nebyli odborníky na právo (Beck, 2002: 243 – 245). To však neznamená, že soudce nemusel splňovat základní podmínky. Musel být starší třiceti let, musel disponovat občanskými právy a nesměl mít vůči polis žádný dluh. Pokud by někdo vykonával funkci neoprávněně, čekal by ho trest, kterým byla nejčastěji peněžní pokuta. Byl by uvězněn tak dlouho, dokud by ji zcela neuhradil (Aristoteles, 2009: 86 – 87).

Soud, neboli héliaia měl 5000 členů a 1000 náhradníků, přičemž jeden soudní sbor čítal 500 soudců. Jeho členy losovali archonti z řad všech občanů starších 30 let. Nejenže tato instituce sloužila jako nejvyšší odvolací soud, rovněž také kontrolovala činnost úředníků, zvláště v oblasti úplatkářství a hospodaření se svěřenými prostředky (Frolíková, 1990: 9). Každý soud začíná losováním, kdy je vybráno deset zástupců, jeden za každou fýlu. Z nich je poté ještě vylosováno dalších pět, jeden z nich dohlíží na vodní hodiny¹⁸, další čtyři na hlasovací kameny. Zbylých pět, kteří nebyli vylosováni obstarávají pokyny pro výplatu platy soudce za každou fýlu. Poté následuje výčet čtyř soukromých sporů, ve kterých se bude rozhodovat (Aristoteles, 2009: 87 – 89).

Soudní systém byl v klasickém období zcela oddělen od moci zákonodárné, tedy od shromáždění, nebyl mu odpovědný (Carey, 1994: 173). Ale nutno podotknout, že většina athénských soudců rovněž hlasovala ve shromáždění, takže moc zákonodárná a soudní byla přece jenom částečně propojená (Beck, 2002: 249).

Co se týče platů soudců, nastává zde stejný problém, jaký byl popsán v předchozích kapitolách ohledně přidělu za účast na shromáždění. Ani zde nebyly odměny za účast na soudu schopny pokrýt výdělek řemeslníka. V 5. století př. n. l. činila

¹⁸ Vodní hodiny, tzv. klepsydrai fungovaly tak, že se do nich nalila voda, dle které se měřil čas soudního procesu, přičemž žalobci (kategórounti) a obžalovanému (apologoumentó) náleží stejný čas, respektive stejné množství vody v klepsydrai (Aristoteles, 2009: 90).

odměna za účast na soudu 3 oboly, tedy polovinu toho, co by řemeslník mohl vydělat, v případě, že by se soudu neúčastnil. Postupně se plat za účast ještě snižoval, ve 4. století př. n. l. činil tento plat zhruba pětinu toho, co by řemeslník mohl za den vydělat, kdyby se věnoval svému povolání. V praxi to vedlo k tomu, že si lidé z chudších poměrů nemohli dovolit účastnit se soudů jako porotci (Powell, 2001: 310 – 311).

Neexistovala žádná formální pravidla pro to, co muselo být u soudu vyřčeno, podmínkou byla pouze zdvořilá konverzace (Carey, 1994: 174). Při projednávání jednotlivých případů byla velká důležitost přisuzována výpovědím svědků (Oliva, 1976: 114). Žaloby se dělily na veřejné a soukromé. Soukromou žalobu mohl podat pouze ten, kdo byl v případě bezprostředně zúčastněný, veřejnou žalobu mohl vznést kterýkoliv Athéňan. Na starost měli thesmotheti většinu veřejných žalob. Thesmotheti rovněž organizovali porotní soudy. Pro veřejné žaloby z oblasti rodinného práva byl archón kompetentní osobou. I ostatní oblasti práva byly rozděleny příslušným úředníkům, basileus se věnoval žalobám z bezbožnosti, stratégové řešily vojenskou nekázeň a další žaloby týkající se vojenské služby (Beck, 2002: 246 – 247).

V souvislost i se soudy zmíníme i střepinový soud, tzv. ostrakismus, jehož zavedení je připisováno Kleistenovi. Princip soudu spočíval v tom, že každý Athéňan obdržel hliněnou střepinu, na kterou mohl napsat jméno toho, kdo podle něj ohrožuje athénskou demokracii. Odsouzený byl nucen opustit Athény na deset let a odejít do vyhnanství (Burian – Oliva, 1984: 285). Bylo to opatření, které mělo zabránit další tyrannidě. Střepinový soud se konal nanejvýš jednou ročně a o jeho konání rozhodovala ekklésia. Shromáždění neslo název ostrakoforie a jednalo se o mimořádné setkání ekklésie. Hlasovalo se tajně a pro odsouzení bylo potřeba nejméně 6000 ostraků – keramických střepů. Trest se odlišoval od vyhnanství (fygé) tím, že odsouzenému nebyl zabaven majetek (Flacelière, 1959: 240 – 241).

Na rozdíl od spartského soudnictví, zde existovala možnost se proti rozsudku odvolat. Bylo to možné na základě zjištění, že protistrana uvedla mylná skutková tvrzení (Beck, 2002: 260). Naproti tomu ve Spartě byla možnost odvolání naprosto vyloučena, blíže podobu spartského soudnictví popíšeme v následující kapitole.

5.2 Soudní systém Sparty

O spartském soudním systému se nedochovalo příliš mnoho pramenů. Je to z toho důvodu, že Lykúrgos považoval disciplínu a uchování zákonů v mysli Spartanů za podstatnější, než psané zákony. Ty v té době neexistovaly. Hlavní úlohu v soudních záležitostech svěřil eforům. Ti byli hlavními interpretátory spartských tradic, dnes bychom je mohli nazvat nejvyššími soudci a proti jejich prohlášení nebylo odvolání (Michell, 1964: 161 – 162). Souzení kriminálních případů spolu s ostatními případy, které měly vliv na chování obyvatel, měla na starost gerúsia, rada starších. Případy, které se týkaly majetkové a hospodářské činnosti, řešil sbor pěti eforů. Ten měl také na starosti posouzení žalob na úředníky. Dva králové pak rovněž disponovali soudními pravomocemi, v jejich kompetenci bylo vynášet rozsudky z oboru dědického práva a rodinného práva (zde se nejčastěji řešilo osvojení). Sbor spartských občanů (apella) nedisponoval soudní funkcí. Stejně jako v Athénách i ve Spartě probíhaly soukromé soudní spory, ale zatímco v Athénách žalobu podávala přímo poškozená osoba, ve Spartě se musela tato žaloba podat skrze prostředníka, kterým byl pověřený úředník. Žalobu nemohl podat příslušník třídy heilótů (Müller, 2010: 228 – 230).

Spartský soudní systém přiděluje stejně jako soudní systém Athén jednotlivá odvětví práva příslušným úředníkům, ale liší se v podávání žalob. Jak jsme uvedli v předchozí kapitole, v Athénách může soukromou žalobu podat přímo zúčastněná osoba, ve Spartě je nutné žalobu předložit skrze prostředníka, kterým je příslušný úředník. Spartský soudní systém nebyl tak demokratický jako soudní systém v sousedních Athénách. Jelikož byl v rukou několika málo lidí, mohl být snadno zneužit, to se v Athénách, kde existovaly porotní soudy s losovanými zástupci tak snadno stát nemohlo. Soudní systém Sparty byl často využíván k vyhoštění politických protivníků ze země (Forsdyke, 2005: 289). Neexistovaly ani žádné závazné předpisy, které by určily, jak přesně který trestný čin trestat, to bylo na vůli soudců. Zajímavé je, že vězení nebylo využíváno jako trest, uvěznění bylo praktikováno pouze jako prevence, aby obviněný neutekl. Rovněž byly udělovány pokuty, nebo používány netradiční tresty. Jedním z nich byla povinnost veřejně zpívat hanlivou píseň o sobě. Tresty smrti byly vykonávány dle práva zásadně večer (Müller, 2010: 231 – 232).

6 POLITICKÉ SYSTÉMY STAROVĚKÝCH ATHÉN A SPARTY: KOMPARACE

6.1 Komparace politických institucí starověkých Athén a Sparty

Nejprve porovnáme fungování politických institucí, které fungovaly ve starověkých Athénách a Spartě. Jak už jsme uvedli v úvodu práce, ve Spartě a Athénách existují instituce, které jsou si podobné. Nejprve porovnáme fungování athénské ekklésie a spartské apelly. Obě dvě instituce jsou shromážděními občanů. Účast v obou institucích byla podmíněna. Ekklésia podmiňovala účast na jejích zasedáních plnoletostí a další podmínkou bylo, aby otec zúčastněného byl Athéňan.

V obou případech se shromáždění mohli účastnit jen muži, ženám byla účast na shromážděních zapovězena. Podmínkou, abyste mohli zasedat v ekklésii bylo, že váš otec musel být Atéňan druhou podmínkou byla plnoletost daného občana. Plnoletost jako podmínku účasti vyžadovala i apella.

V Athénách nezáleželo na společenské třídě, účastnit sněmu se mohli všichni svobodní občané, stalo se tak po Solónových reformách. Účast na shromáždění byla však zapovězena ženám, postiženým a otrokům. Formálně tedy bylo dovoleno, aby se sněmu účastnili i nižší společenské třídy, než pentakosiomedimnoi, ale v praxi se ukázalo, že ostatní třídy neměly tak snadný přístup k účasti na shromáždění. Překážkou jim byl hlavně fakt, že platba za účast na shromáždění tak vysoká, aby pokryla denní výdělek. Athéňané tak často museli volit mezi zajištěním obživy pro rodinu a výdělkem a možností rozhodovat o politických záležitostech a chodu polis.

A i když se přece jen někteří rolníci zasedání zúčastnili, nízká vzdělanost jim bránila v možnosti podílet se na formování politiky polis. Formálně tedy existovala demokracie a všichni měli právo vstoupit do politické debaty a podílet se na politice, ale ve skutečnosti moc zůstávala v rukou bohatých a zájmových skupin.

Funkce a práva shromáždění v Athénách a Spartě se značně lišily. Zatímco ekklésia v sobě spojovala funkci výkonou, zákonodárnou a soudní, primárním účelem spartského shromáždění byla především volba dalších členů institucí.

Ačkoliv se tedy homoioi účastnili spartského sněmu, mohli pouze rozhodovat o návrzích, které jim předložila gerúsie, sbor eforů a králové, sami neměli zákonodárnou iniciativu, kterou disponovali účastníci ekklésie. Z dnešního pohledu má tedy Sparta blízko k zastupitelské demokracii, kdy lid volí své zástupce a prostřednictvím jich je uskutečňována politika státu. S tím rozdílem, že Spartáané účastníci se sněmu měli právo vyjádřit se k návrhu, ale hlavní slovo měli stejně efoři, gerúsie a králové.

Naproti tomu athénskou demokracii bychom mohli klasifikovat jako přímou, kdy přímo lid rozhoduje o agendě, které se bude projednávat a jejím uzákonění. Na rozdíl od apelly měla ekklésie konečné slovo v rozhodování o zákonech. Ekklésie disponovala i kontrolní funkcí, která apelle zcela chyběla. Hlavní oblastí, která podléhala kontrole ekklésie, byla činnost úředníků.

Jako další předmět srovnání nám poslouží činnost, funkce a pravomoci rad ve starověkých Athénách a Spartě. Athénská rada se nazývá búlé. Nejprve čítala 400 členů, po Kleistenově reformě se počet členů zvýšil na 500. I Sparta měla vlastní radu, nazývala se gerúsia a jednalo se o radu starších. Počet jejích členů byl o mnoho menší, než počet búlé, čítala 30 členů a zahrnovala i dva krále. Athénská rada fungovala na teritoriálním principu, kdy za každý z deseti kmenů bylo vybráno 50 zástupců. Ve Spartě nefungovala rada na teritoriálním principu, důležitým faktorem byla urozenost kandidáta.

Obě instituce své členy vybíraly rozdílným způsobem. V Athénách byli členové rady určeni losem, poté člen musel projít zkoumáním a následně povinně skládal přísahu při vstupu do úřadu. Členství v gerúsii bylo naopak velmi prestižní záležitostí, na kterou byl každý Spartáan patřičně hrdý. Na rozdíl od athénské rady zde existovaly podmínky, které bylo potřeba pro vstup splnit. Členové museli být aristokratického původu, gerúsia tedy byla oligarchickým prvkem spartského zřízení. Členové gerúsia měli doživotní mandát, zatímco v Athénách se členové rady pravidelně obměňovali a platilo pravidlo, že členem rady mohl být Athéňan dvakrát za život a nesmělo jít o dvě po sobě jdoucí období.

Rozdílný byl také proces volby. Atéňané volby viděli jako oligarchický mechanismus, proto se rozhodli zástupce volit losem. V Athénách tedy byli zástupci rady losováni z ekklésie, členové gerúsie byli sice rovněž voleni sněmem, ale to, kdo zasedne v gerúsii, určovala hlasitost křiku, který se ozýval při volbě jednotlivých kandidátů. Ačkoliv se tento způsob volby může zdát zvláštní, můžeme tvrdit, že Sparťané na rozdíl od Athéňanů měli v tomto případě možnost vyslovit podporu svému kandidátovi, kdežto v Athénách los pouze náhodně určil, kdo v radě zasedne a lid neměl šanci vyjádřit podporu některému z kandidátů.

V případě búlé se setkáváme se stejným problémem jako v případě ekklésie, a to s komplikacemi, které provázely chudší vrstvy obyvatelstva při účasti na zasedáních. Sice byl farmářům vyplácen příspěvek za účast na jednáních rady, ale ten se nemohl rovnat výdělku. Rovněž rolníci měli problém s častými cestami na zasedání rady a složitě si museli zajišťovat ubytování. Opět tedy formálně i chudší vrstvy mají možnost podílet se na vládě, ale v praxi musí čelit řadě překážek.

Funkci búlé bychom mohli přirovnat k dnešním vládám. Byla prostředníkem mezi vůlí lidu a konkrétními občany obce. Měla možnost se mimořádně sejít v případě nouze. Hlavní funkcí rady byla příprava programu, který se bude projednávat v ekklésii, měla možnost posoudit návrhy ještě předtím, než budou představeny v ekklésii. Její zvláštní funkcí bylo uklidňovat mnohdy velmi vyostřené debaty ve shromáždění.

Gerúsia měla mnohem rozsáhlejší pravomoci, zejména právo vetovat jakýkoliv zákon z ní činilo důležitou instituci. Na rozdíl od búlé disponovala rozsáhlou kontrolní pravomocí, kdy mohla zasahovat nejen do politiky, ale i do každodenního života Sparťanů. Také jí náležela důležitá úloha v soudních sporech, které athénská rada vůbec neměla ve své kompetenci. Váženost a prestiž spartské gerúsie byla velmi vysoká i díky tomu, že starším lidem se ve Spartě prokazovala velká úcta. Naproti tomu členství v búlé bylo sice také v Athénách váženo, ale nelze jej označit za prestižní post.

V Athénách existovala také ještě jedna rada kromě búlé – areopag. Ta však v 5. stol. př. n. l. ztratila na svém politickém významu, přesto byla stále váženou institucí. Stejně jako búlé byli její členové losováni, ale nikoliv z řad ekklésie, ale z bývalých archontů, tedy příslušníků nejvyšších tříd společnosti. Zde můžeme vidět

podobu s gerúsií, jejichž členové rovněž patřili k elitě spartské polis. Stejně jako gerúsia měl areopag na starosti soudní záležitosti, navíc měl také ceremoniální funkce. A stejně jako gerúsia byl areopag ochráncem ústavy a dohlížel na její dodržování. Tak jako gerúsia měla právo udělovat tresty i areopag měl možnost pokutovat a trestat ty, kdo porušili zákon. Vůbec nejdůležitější funkci radě svěřil Solón, měla dohlížet na dodržování ústavy a zákonů, soudila ty, kteří chtěli svrhnout demokracii. Dále udělovala pokuty a tresty. Funkci kontroly úředníků ve Spartě vykonával areopag za pomoci ekklésie. Ve Spartě kontrolní funkce náležela pouze gerúsii, která kontrolovala především občany Sparty a eforátu, kterým měl na starost především kontrolu úředníků.

Dále se nám nabízí srovnání institutu krále ve Spartě se stratégy v Athénách. Jak králové, tak stratégové měli na starosti vojenské záležitosti. Titul krále byl dědičný a byl dán rodovou příslušností, jeden král vždy pocházel z rodu Eurypontydů, druhý z Prokléova rodu. U athénských stratégů zpočátku nezáleželo na jejich příslušnosti k rodu, úřad stratéga byl volenou institucí. Až po Kleistenově reformě byl za každou rodovou fýlu vybírán jeden stratég, dohromady jich tedy bylo deset. Stratégy volila ekklésia.

Stratégové však neměli na starost jen vojenství, zasahovali i do politiky státu a vliv měli i v dalších institucích. Jako příklad můžeme uvést například Perikla, který byl ve své době nejen skvělým stratégem, ale také významným politikem a reformátorem. Ze stratégie si vybudoval vládu a jinou oficiální funkci přitom nezastával. Naproti tomu králové sice měli ve Spartě také velký vliv, ale jejich hlavní úloha spočívala v boji a ceremoniálních funkcích, nikoliv v řízení státu. Ale stejně jako u stratégů i ve Spartě záleželo na autoritě krále a s ní se mohl měnit i rozsah moci. Na rozdíl od stratégů měli spartští králové i soudní pravomoci, především se zabývali rodinným právem. Byli přímo v kontaktu s lidem, který od nich mohl žádat rozsouzení, nebo finanční pomoc. Tu ale nevyřizovali králové přímo, odkazovali občany na příslušné úředníky.

Dvě instituce, které jsou si ve svých funkcích podobné jsou spartský eforát a athénský sbor archontů. Eforů bylo celkem pět, stejně jako pět ób, které existovaly ve starověké Spartě. Tehdejší efoři bychom mohli přirovnat k dnešním starostům. Efoři jsou tedy voleni na základě příslušnosti k jednotlivým částem Sparty, kdežto

archonti byli voleni losem a nezáleželo na tom, odkud pocházeli. Všichni efoři si byli rovni a vykonávali stejné funkce. U archontů existovalo rozdělení funkcí a hierarchie v rámci instituce. V čele archontů stál éponymní úředník. Archón *polemarchos* byl zodpovědný za vedení vojska, archón *basileus* měl na starosti náboženské záležitosti a zbývajícím archontům náležely soudní pravomoci.

Jako u ostatních athénských úřadů, i zde probíhala volba archontů losem, jelikož to symbolizovalo projev boží vůle. Efori volil spartský lidový sněm. Zpočátku eforát hájil i zájmy chudých, poté se stal oligarchickým a hájil pouze vyšší vrstvy obyvatelstva. Eforát bychom dnes mohli přirovnat k dnešním vládám. Disponoval mocí výkonou, ale navíc také mocí soudní a důležitá byla jeho kontrolní činnost, zaměřená především vůči úředníkům. Stejně jako archont *polemarchos*, zodpovědný za vedení vojska, měli i efoři důležité vojenské funkce, rozhodovali v otázkách války a krále do války doprovázeli.

6.2 Komparace politického a společenského postavení jednotlivých složek obyvatelstva ve starověkých Athénách a Spartě

Kritérium společenského postavení ve společnosti jsme do práce zařadili jelikož se od příslušnosti ke společenské třídě odvíjela politická práva., a to jak ve Spartě i v Athénách. Ve Spartě se příslušnost ke společenským třídám ve společnosti odvíjela od příslušnosti k jedné ze tří rodových fýl. Toto rozdělení formoval Lykúrgos. V Athénách pak nejvýrazněji rozdělení obyvatelstva do jednotlivých tříd formoval Solón a jeho pozemková reforma. Ve Spartě tedy původ určoval postavení člověka ve společnosti, kdežto athénský systém můžeme označit za timokracii. Před Solónem byla athénská ústava stejně tak oligarchická jako spartská.

Zásadní rozdíl mezi spartským občanstvím a athénským občanstvím spatřujeme v přístupu k politickým funkcím. Zatímco v Athénách určité úřady mohli zastávat jen lidé z vyšších majetkových poměrů (problémy, které některým ač na první pohled plnoprávným Athéňanům bránily v zastávání úřadů jsme již zmínily v předchozích kapitolách), ve Spartě tomu tak nebylo. Každý měl šanci na kariéerní postup skrze vzdělávací proces *agogé*.

Nejbohatší a nejvýše postavenou vrstvou athénské společnosti bylo pentakosiomedimnoi. Patřili do ní ti jejichž výnosy jejichž produktů činili více než 500 měřic. Nejvyšší a plně plnoprávnou vrstvou v spartské společnosti byli homoioi. Zatímco homoioi byli jedinou plnoprávnou vrstvou ve své polis, pentakosiomedimnoi nebyli jediní, kdo po Solónových reformách mohli využívat práv naplno. Spolu s nimi to byla i vrstva jezdců, zeugitů a thétů.

Jak už jsme zmínili v předchozí kapitole, zeugitům a thétům v tom bránilo jejich majtkové zázemí, účast na sněmu, radě a soudech pro ně byla drahou záležitostí a museli kvůli ní oželeť svůj denní výdělek, který jim zajišťoval obživu. Kvůli nízké vzdělanosti ani nebylo možné, aby se naplno zapojili do politického života. Proto je spartské zřízení ve vztahu ke svým plnoprávným občanům mnohem demokratičtější.

Hlavně théti, ač byli svobodní stejně jako vyšší třídy společnosti, byli limitováni, co se týče jejich politických práv. Nemohli zastávat žádný úřad, nesměli promlouvat do politických debat ani se účastnit soudů. Zeugité na tom nebyli o mnoho lépe, ale v 5. sto. př. n. l. si vydobyli právo zastávat úřad archonta. Významné úřady tedy zůstaly přístupné pouze třídě pentakosiomedimnoi a jezdcům.

Taková hierarchie ve Spartě neexistovala, všichni plnoprávní občané si byli rovni. Je pravdou, že tato rovnost mezi nimi byla udržována uměle, a to nejen v oblasti politiky, ale i v ekonomické sféře, kdy jim nebylo dovoleno podnikat. Přesto ale mohl plnoprávný občan zastávat jakýkoliv úřad, to se o athénském zřízení říci nedalo, to opět ukazuje, že Sparta byla ve vztahu k plnoprávným občanům spravedlivější a demokratičtější, než Athény. O tom, jak velkou moc měli ve svých rukou homoioi svědčí například i jejich rozhodnutí o vyhlášení války Athéňanům v roce 431 př. n. l.

Dalším důkazem toho, že Sparta byla ke svým občanům mnohem spravedlivější je dělení půdy. Půda se ve Spartě dělila rovným dílem, aby byla zachována rovnost. V Athénách takové přerozdělování neexistovalo. V rámci politických práv se postavení zeugitů a thétů daleko více podobá postavení spartských perioiků, kteří byli politicky neplnoprávní, ale svobodní. Rovněž to byli drobní řemeslníci a rolníci. Perioikové měli ve Spartě dokonce vlastní samosprávu, ale té byly nadřazené spartské instituce.

Nyní popíšeme vztahy mezi nadřazenými skupinami ve Spartě a Athénách a otroky. V obou státech žila početná skupina otroků a zejména ve Spartě to formovalo její vývoj. Díky tomu, že jí neustále hrozilo nebezpečí vzpoury, se ze Sparty vyprofilovala společnost s důrazem na vojenskou výchovu a nejmilitarističtější stát té doby. Ač je spartské politické zřízení k plnoprávným občanům demokratičtější, než to athénské, nepopíráme, že co se týče otroků, byli Sparťané v tomto ohledu mnohem krutější, než Athéňané.

Spartští otroci (heilóti) totiž neměli absolutně žádná práva. Byli vnímáni jako majetek, věc, nikoliv jako živé bytosti. Pravidelně jim Sparťané vyhlašovali války, byli zabíjeni v rámci výcviku mladých Sparťanů, neustále jim byla připomínána jejich podřadná pozice. I v Athénách se k otrokům chovali krutě, mohli být beztrestně bičováni a mučeni, ale nebylo dovoleno je zabít bez řádného soudu. Navíc se postupně jejich postavení ve společnosti zlepšovalo.

Jako poslední bychom rádi zmínili postavení žen ve společnosti, jelikož opět podporuje naši domněnku, že co se týče vrstvy plnoprávných občanů, je Sparta v mnoha ohledech demokratičtější, než Athény. Ve Spartě ženám sice formálně byla možnost zasahovat do politiky upřena, ale je nám známo, že spartské královny měli značný vliv na rozhodování králů. Kdežto athénské ženy se v politice nijak neangažovaly, ani skrze své manžely, nebo příbuzné.

Ženy v Athénách nemohly vlastnit půdu, nejcennější hospodářský zdroj tehdejšího světa, ale mohly vlastnit movité věci a peníze. Ale ani s tímto majetkem nemohly nakládat dle svého uvážení, věno ženy měl právo užívat její manžel. Kdežto spartské ženy mohly vlastnit i nemovitý majetek zapojovaly se do volebního procesu a dle Aristotéla se mohly prosazovat skrze své manžele.

6.3 Komparace ústav starověkých Athén a Sparty

V souvislosti s touto kapitolou bychom rádi zmínili i odlišný ústavní vývoj ve starověkých Athénách a Spartě. V ústavě jsou obsaženy nejdůležitější zákony vypovídající o politických institucích a možnostech politické participace, proto je podoba ústavy podstatná při ověřování naší hypotézy. Spartský systém můžeme označit jako rigidní, v průběhu let se příliš neměnil. Bylo to zřejmě dávno i osobností Lykúrga, který dal Spartě ústavu a jenž byl Spart'any vnímán jako bůh. Proto Spart'ané jeho zákony ctíli. Navíc byla Sparta na svůj oligarchický ráz hrdá a demokracii neviděla jako nejlepší zřízení. Vývoj Athén je mnohem více progresivní. Z původně oligarchického zřízení, kdy vládla úzká skupina aristokratů se Athény dokázaly proměnit v demokracii. Aristokracie se pokoušela udržet u moci za vlády tyranů, ale poslední Peisistratova tyrannida tento vývoj ukončila a Athény se mohly začít demokratizovat.

Zatímco spartská ústava je dílem Lykúrga, polomýtického zákonodárce, athénskou ústavu formovalo více zákonodárců. Nejvýznamněji formovala athénskou ústavu především Kleistenova reorganizace půdy a Solónovy reformy. Rovněž obsahuje i thesmos, Drakónovy zákony, ale některá ustanovení jako například ručení za půjčky vlastním tělem byla Solónem zrušena. Athénská ústava není psána zcela jednoznačně a jasně, dodnes není jasné, zda Solón nedokázal najít lepší znění, nebo zda chtěl, aby lid byl pánem ústavy. Spartská ústava je oligarchická a je v ní ukotvena silná státní moc, kdežto dle athénské ústavy má mít přímo lid moc ve svých rukou. Obě ústavy obsahují podobu politických institucí a rozdělení lidu do tříd a pozemkové reformy.

6.4 Komparace soudního systému ve starověkých Athénách a Spartě

Soudní systémy jsme srovnávali z důvodu, že fungování soudnictví je naprosto klíčové pro zajištění spravedlnosti ve státě. Podoba soudních systémů v Athénách a Spartě byla značně odlišná. V Athénách byl soudcem lid, který zasedal v porotních soudech, ve Spartě žádné takové soudy neexistovaly, činnost soudů zabezpečovala gerúsia, eforát a dva králové. V obou systémech existovala instituce, kterou bychom dnes mohli nazvat jako nejvyšší soud. Ve Spartě to byl eforát, v Athénách tzv. héliaia.

Ani jeden z těchto států neznal funkci soudce, tak jak ji vnímáme dnes. Jelikož v Athénách soudil lid, neexistovali zde odborníci na právo, a tak rozsudky vynášeli laici. Ale stejně jako dnes musel být athénský soudce bezúhonný. Ve Spartě byli hlavními interpretátory spartských tradic efoři, tedy volení zástupci.

Athénský soud čítal celkem 6000 zúčastněných, při tomto počtu bylo uplácení prakticky vyloučené. Spartské soudní instituce byly mnohem menší, a tak bylo snazší úředníky uplatit, což byla slabina spartského soudnictví. Ale i athénské soudnictví mělo své slabiny ve vztahu k zeugitům a thétům. Opět zde vyvstal problém nízkého platu za účast v porotních soudech, navíc se v průběhu času plat za účast na soudu stále snižoval a vedlo to k situaci, kdy si chudí v Athénách nemohli dovolit účastnit se soudů.

Soudci byli v athénské polis určeni losem, kdežto ve Spartě tuto činnost vykonávali volení představitelé a také dva králové, jejichž instituce byla dědičná. V Athénách byli soudci losováni vždy za každou fýlu, ve Spartě nebyla důležitá příslušnost k půdě. Oba dva soudní systémy mají své výhody a nevýhody. Spartský systém umožňuje zvolení soudce a dává občanům možnost zvolit si toho, kdo bude rozhodovat o spravedlnosti ve státě. Díky nižšímu počtu úředníků se soudními pravomocemi však může snáze docházet ke korupci. Riziko korumpování u athénských soudů je vzhledem k počtu soudců nižší, ale Athéňané nemají možnost si své soudce zvolit.

Zvláštním prvkem athénské demokracie byl střepinový soud, který umožňoval odsoudit k vyhnanství toho, kdo by chtěl narušit demokracii v Athénách. Tento institut bylo těžké zneužít, protože pro vyhoštění hlasoval přímo lid. Kdežto ve Spartě hlasovala o vyhoštění jen malá skupina osob, což mohlo představovat nebezpečí pro spravedlnost ve státě. Ve Spartě ani v Athénách nebylo možné, aby otroci (ve Spartě vrstva heilótů) podávali žaloby. Rozdíl byl v možnosti odvolat se proti rozsudku, ve Spartě bylo rozhodnutí konečné a nebyla žádná šance se odvolat, v Athénách možnost odvolání při splnění podmínek existovala.

7 ZÁVĚR

V úvodu bakalářské práce jsme si za cíl stanovili prozkoumat fungování starověkých politických systémů ve Spartě a Athénách. Nejprve jsme pracovali s hypotézou, že spartské a athénské instituce jsou si podobné, že athénské instituce jsou odrazem spartských institucí. Nejprve však bylo nutné zabývat se vývojem politického zřízení Athén a Sparty, popsat fungování jednotlivých institucí, zhodnotit práva a povinnosti jednotlivých složek společnosti, prozkoumat podobu ústavy a vysledovat fungování soudního systému. Tak jsme učinily v kapitolách 1 – 4.

Poté, co jsme získali ucelený přehled o fungování těchto starověkých systémů, jsme se rozhodli podrobně analyzovat jejich podobnosti a rozdíly. Porovnávali jsme fungování politických institucí, přístup jednotlivých vrstev ve společnosti k politickým pravomocem a právům, podobu ústav obou polis a charakteristické prvky soudnictví. V páté kapitole jsme učinili toto srovnání, přičemž jsme našli řadu spojitostí a podobností, ale i zásadních rozdílů.

Zjistili jsme, že moc zákonodárnou reprezentují v Athénách ekklésie a búlé, ve Spartě rozhoduje apella o agendě nastolené králi, eforý a gerúsíí. Moc výkonnou zastřešuje v Athénách rada búlé a úředníci, ve Spartě eforát. Moc soudní v Athénách náleží porotním soudům, jako nejvyšší soudní instance působí héliáia. Ve Spartě mají moc soudní v rukou dva králové, gerúsia a sbor eforů.

V úvodu jsme také nastínili hypotézu, že pokud vezmeme v úvahu plnoprávné občany spartské polis a budeme se dívat na politický systém skrze jejich pravomoci a práva, bude se Sparta jevit demokratičtější, než-li Athény. Tuto hypotézu se nám podařilo potvrdit.

Zjistili jsme, že athénská demokracie sice formálně dala stejná práva všem svobodným občanům – třídě pentakosiomedimnoi, jezdcům, zeugitům i thétům, ale pouze pentakosiomedimnoi a jezdci těchto práv mohou naplno využívat. Ostatním třídám athénské společnosti v tom brání jejich sociální zázemí, jelikož musí vykonávat zemědělskou, nebo řemeslnou činnost a odměna za účast na soudech, ve shromáždění a v radě je příliš nízká, než aby jim zajistila obživu a pokryla ušlý zisk, je pro ně účast

ve výše zmíněných institucích téměř nedosažitelná. Rovněž jim brání i další překážky, musejí si kvůli účasti zajišťovat ubytování v místě konání a cestovat zdaleka.

Nejhůře jsou na tom thétí, ač svobodní, nemají možnost účastnit se politických debat a zastávat úřad. Další omezení spatřujeme v nízké vzdělanosti chudších vrstev obyvatelstva, která jim bránila zapojit se naplno do rozhodování o chodu polis. Naproti tomu ve Spartě existuje rovnost mezi plnoprávními občany homoioi, kteří mohou zastávat jakýkoliv úřad bez ohledu na jejich majetek a podílet se tak na správě polis. Šanci na svůj úspěch a možnost ovlivnit rozhodování v obci měl navíc každý Spartan v rámci vzdělávacího procesu agogé.

V bakalářské práci jsme se rovněž zabývaly postavením žen a potvrdila se naše hypotéza, že spartské ženy jsou mnohem svobodnější a mají více práv, než athénské ženy. Spartské ženy, ač jim byla upřena možnost oficiálně se zapojit do dění v politice, se angažovaly v politice skrz své mužské příbuzné a manžely. Rovněž měly spartské ženy možnost vlastnit půdu, v té sobě nejcennější hospodářský artikl. Tuto možnost athénské ženy neměly.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Aristotéles (2009). *Aténská ústava* (Bratislava: Kalligam).
- Beck, Hans (2013). *A companion to Ancient Greek Government* (John Wiley & Sons: West Sussex).
- Bleicken, Jochen (2002). *Athénská demokracie* (Praha: OIKOYMENH).
- Bradford, S. Alfred (2011). *Leonidas and the Kings of Sparta: Mightiest Warriors, Fairest Kingdom* (Santa Barbara: Praeger).
- Brulé, Pierre (1994). *Péricles: l'apogée d'Athènes* (Paris: Gallimard).
- Burian, Jan – Oliva, Pavel (1984). *Civilizace starověkého středomoří* (Praha: Nakladatelství Svoboda).
- Burian, Jan – Lisový, Igor – Psík, Richard (2007). *Úvod do dějepisectví antického starověku* (Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě).
- Carey, Christopher (1994). Legal Space in Classical Athens. *Cambridge University Press* Vol. 41, No. 2, s. 172 – 186.
- Carr, John (2012). *Sparta's kings* (Barnsley: Pen & Sword Military).
- Cartledge, Paul – Spawforth, Antony (2001). *Hellenistic and Roman Sparta* (London: Routledge).
- Daneš, Jaroslav (2007). *Kapitoly z dějin politického myšlení starověkého Řecka a Říma* (Hradec Králové: Gaudeamus).
- Dostálová, Růžena – Oliva, Pavel– Vavřínek, Vladimír (2002). *Řecko* (Praha: Libri).
- Felton, C.C. (1867). *Greece, Ancient and Modern* (Boston: Ticknor and Fields).
- Finley, M. I. (1964). Between Slavery and Freedom. *Cambridge University Press* Vol. 6., No. 3, s. 233 – 249.
- Flacelière, Robert (1981). *Život v době Periklově* (Praha: Odeon).

- Forsdyke, Sara (2005). *Exile, ostracism, and democracy: the politics of expulsion in ancient Greece* (Princeton: Princeton University Press).
- Frolíková, Alena (1990). *Politická kultura klasického Řecka* (Praha: Academia).
- Gasparov, Michail (2004). *Na počátku bylo Řecko* (Praha: ART SLOVO).
- Grant, Michael (2010). *Klasické Řecko* (Praha: BB art).
- Grundy, G.B. (1908). The Population and Policy of Sparta in the Fifth Century. *The Journal of Hellenic Studies* Vol. 28, s. 77 – 96.
- Hammond, N. G. L. (1950). The Lycurgean Reform at Sparta. *The Journal of Hellenic Studies* Vol. 70 , s. 42 – 64.
- Holland, Tom (2007). *Perský oheň: první světová velmoc a boj o Západ* (Praha: Dokořán).
- Charvát – Marek – Oliva (2008). *Encyklopedie dějin starověku* (Praha: Libri).
- Michell, H. (1964). *Sparta* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Müller, Otfried Carl (2010). *History and Antiquities of the Doric Race* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Ober, Josiah (1991). *Mass and Elite in Democratic Athens: Rhetoric, Ideology, and the Power of the People* (Princeton: Princeton University Press).
- Oliva, Pavel (1955). *Přehled starověkých dějin* (Praha: Vydavatelství ústředního výboru KSČ).
- Oliva, Pavel (1971). *Sparta a její sociální problémy* (Praha: Academia).
- Oliva, Pavel (1995). *Zrození evropské civilizace* (Praha: Scientia).
- Oliva, Pavel (1976). *Zrození řecké civilizace* (Praha: Academia).
- Osborne, Robin (2010). *Dějiny klasického Řecka* (Praha: Grada Publishing).

Platón (2009). The Republic. *The Internet Classics Archive*
(<http://classics.mit.edu/Plato/republic.9.viii.html>, 21.4.2014).

Plutarch, Mestrius Plutarchus (800 př. K.). *Lycurgus*.

Pomeroy, B. Sarah (2002). *Spartan Women* (Oxford: Oxford University Press).

Powell, Anton (2001). *Athens and Sparta: Constructing Greek Political and Social History from 478 BC* (London :Routledge).

Sergejev, V.S. (1952). *Dějiny starověkého Řecka* (Praha: Rovnost).

Xenofón (1982). *Řecké dějiny* (Praha: Svoboda).

9 RESUMÉ

The aim of the thesis is to compare the political system of ancient Athens and Sparta. As comparative criteria the thesis use mainly the status, rights and obligations of the various components of the population, form of the legislative, executive and judiciary system of the ancient Athens and Sparta.

Both systems we can divide into groups according the type of institution. We categorise it into three groups: legislative institutions, executive institutions and judicial institutions. We found out that the legislative branch in Athens is represented by ecclesia and boulé. The legislative branch in Sparta consists of effors and gerusia. The executive power in Athens is represented by boule and the officials. Effors are the part of executive branch in Sparta. The judicial power in Athens belongs to jury courts and héliaia. The judicial power of Sparta includes gerusia, two kings and the effors.

We confirmed the hypothesis that Spartan polis is accountable to its citizens more democratic than Athens. All of Athens citizens have officialy same rights but in fact only hippías class and pentakosiomedimnoi class can take full advantage. In contrast, all Spartans are equal and utilize fully their civil and political rights.